

Günümüzde Müslümanın Hadis İle İlişkisi Nasıl Olmalı?*

Prof. Dr. Muhammed Avvâme

Çev. Nimetullah AKIN**

El-Cezîre: Değerli izleyenlerimiz, Doha'dan canlı olarak yayınlanan "Şeriat ve Hayat" programının yeni bölümüne hoş geldiniz. Yüce Allah değerli kitabında "*Ey inananlar! Allah ve Peygamber, sizi, hayat verecek şeye çağırdığı zaman ona uyun.*" (8/Enfal, 24) buyurmaktadır. Vefatından sonra Nebi Aleyhisselam'ın çağrısına uymanın bir türü de onun sözlü ya da fiili sünnetine uymaktır. Sahih bir senedle bize kadar ulaşan hadisler bu sünnet içerisinde yer almaktadır. Ancak biz hadislerin sıhhatini nasıl bileceğiz? Burada sahih olanı sahih olmayandan ayırmanızı sağlayacak genel kriterler var mıdır? Âlimlerin sahih olarak kabul ettiği ancak Kur'an'a, ilme ya da akla ters düşen hadisler karşısında Müslümanın tavrı nasıl olacak? "Şeriat ve Hayat" programının bugünkü oturumunda Muhaddis Prof. Dr. Muhammed Avvâme ile günümüzde Müslümanın hadis ile ilişkisinin nasıl olacağını konuşacağız. Merhaba değerli hocam!

Muhammed Avvâme: Allah'ın selamı üzerinize olsun.

El-Cezîre: Kıymetli Hocam, sohbetin detaylarına girmeden önce müsaade ederseniz Müslüman'ın hadis ile ilişkisinin yargısal durumunu belirleyen bir çerçeve çizelim. Bu yargı hadisin hükmüne icabet etmekten ibaret midir? "*Ey inananlar! Allah'ın ve Peygamberin öne geçmeyin*" (49/Hucurat, 1) ayeti nerede durmaktadır?

Avvâme: Esirgeyen ve başıslayan Allah'ın adıyla. Hamd âlemlerin rabbi olan Allah'a, selatu selam efendimiz Muhammed, ailesi ve ashabı üzerine olsun. Allah (c.c.) "*Ey inananlar! Allah ve Peygamber, sizi, hayat verecek şeye çağırdığı zaman ona uyun*" buyurmaktadır. Bu çağrı her Müslüman'a kalbi akli ve gidişatı ile Allah'ın ve O'nun elçisinin sahih olan emrine uymayı gerekli kılar. Allah'ın uymamızı emrettiği bu icabetin değişik şekilleri vardır. Aynı şekilde "hayat verecek şeye" ifadesindeki hayatın da farklı veçheleri vardır. Bu farklı yönlerden -bugünkü oturumdaki konumuzla da uygunluk gösteren- bir tanesi de: Akıyla sadece maddiyat önünde

* Muhammed Avvame ile yapılan bu söyleşi el-Cezîre televizyonunda canlı olarak yayımlanan "eş-Şeria ve l-Hayât" isimli programın 08.06.2008 tarihli oturumunda Osman Osman tarafından gerçekleştirilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Hadis Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

takılıp kalmasın diye Allah'ın biz Müslümanları maddiyat önünde dikilip kalmaktan alıp gayb ve maneviyatın önüne götürmesidir. Allah (c.c.) aktardığı bu gaybi bilgilerle bizi maddiyat âleminin ötesinde yeni bir hayata diriltmek istemiştir. Bu ayetin “*Ey inananlar! Allah'ın ve Peygamberin önüne geçmeyin, Allah'tan sakının, şüphesiz Allah her şeyi bilen ve işitendir*” (49/Hucurat,1) ayeti ile çok sağlam bir bağı vardır. Bilindiği üzere Hucûrat Suresinin başında nazil olan bu ayet diğer ayetlerle birlikte hicretin dokuzuncu senesinde elçiler senesinde inmiştir. Rabbimiz bize sözlerimizi, eylemlerimizi, girişimlerimizi, örf ve adetlerimizi ve hükmettiğimiz ne varsa hepsini “*Allah'ın ve Peygamberin önüne geçmeyin*” ayeti uyarınca Allah ve Resulünün sözünden sonraya koymamızı emretmektedir. Bu hicretin dokuzuncu senesinde, elçiler yılında idi. Sahabenin konumu bu ayeti tam anlamıyla uygulamak şeklinde ortaya çıktı. Ne zaman? Tam bir yıl sonra veda haccında. Hz. Nebi'nin Zilhicce Ayının dokuzuncu günü Arafat'ta yani Mekke muhitinde vakfe yaptığı zaman. İmam Ebû Zur'a en-Nevevî'nin ifadesi ile 120 bin sahabinin bulunduğu bu büyük topluluğa “*bu şehriniz hangi şehir, bu gününüz hangi gün?*” diye sorduğunda ravinin tabiri ile sahabe şöyle demiştir: “*biz suskun kaldık ve zannettik ki Hz. Nebi bu mekânları başka bir isim ile isimlendirecek.*” Şimdi sahabenin Zilhicce ayının dokuzuncu günü Mekke-i Mükerrreme'de Arafat'ta, belde-i haram, yevm-i haram ya da şehri haramda bulduklarını bilmemeleri mümkün mü? Hayır bilmemeleri mümkün değil.

El-Cezîre: O halde kastedilen şey nedir?

Avvâme: Kastedilen şey onların akıllarını ve bilgilerini bedihi bilgilerden uzak tutarak Hz. Nebi'nin sözünün arkasında durmalarınıdır. Küçük çocuk bu şehrin haram beldesi ve günün haram günü ya da haram ayı olduğunu bilmez ki. Bilmeyen kimse yoktur.

El-Cezîre: Ama efendim, bu oturumun tartışma konusu Hz. Peygamber'in sözlerinin reddi değil. Konumuz hadislerin Peygambere nispetinin sıhhati ve ona nispetinin sabit olup olmadığıdır. Bunu söyledi mi söylemedi mi?

Avvâme: Doğrudur. Ancak ben önce bir temel kaide koymak istiyorum. Sahabenin dindeki icabetine gelince bildiğimiz üzere sahabe bu dinin uygulayıcılarıdır. Aynı şekilde onlar “öne geçmeyin” ayetine uyararak zihinlerini ilk bedihi bilgilerinden arındırma konumunda olmuşlardır. Sonra şeriat bize rivayetler aracılığı ile makul, açık ve tamamen yepyeni olan emirler yoluyla gelmiş olan kitap ve sünnet metinleridir. Burada sorun onun bize yeni gelmesinden dolayı bazen bizim onu muhalif ve çelişkili olarak görebiliyor olmamızdır. Ama böyle değil. Allah (c.c.) Kitabında “*bu kitapta şüphe yoktur*” (2/Bakara, 2) ve “*Bu kitabı indiren O'dur. Onda muhkem ayetler vardır. Onlar ümmü'l-kitâb diğerleri ise müteşabihdir*” (Al-i İmrân 7)

buyurmaktadır. Bu müteşabih karşısında nasıl konumda olduğumuzu ve müteşabih ayetler konusunda muhkem ayetlere müracaat etmemiz gerektiğini bilmekteyiz. Çünkü muhkem ayetler “ümmü'l-kitâb” olarak isimlendirilmişlerdir. “ümm (anne)” ifadesinin işaret ettiği bir nokta vardır. Nasıl küçük bir çocuk ilk korktuğunda annesine sığınırsa aynı şekilde müteşabih ayetler konusunda da muhkemata müracaat etmemiz gerekir. O zaman sorunlar sona ermiş olur.

El-Cezîre: Değerli Hocam, siz Hz. Peygamberin veda haccında vakfe yaptığı esnada, dini esasları temellendirdiği o uzun hutbesini verdiğinde sahabenin de onunla birlikte olduğundan bahsettiniz. Yani Hz. Peygamberin Müslümanlar arasında bulunduğu bir zamandan bahsettiniz. Ancak şimdi Nebi Aleyhisselam aramızda yok. Bu durumda ilişki nasıl olacak?

Avvâme: Bu gerçekten önemli ve usul ulemasının dikkat çektiği bir konu. Ben Hz. Peygamberin önünde iken o bana bir emir veya bir yasak koyduğunda ya da bir eylemle sorumlu tuttuğunda burada artık başka bir tercih söz konusu olmayıp usul ulemasının da dediği üzere, bu emir ve yasak (kati) kesindir. Ancak bu emir ve yasağı bir ya da daha fazla aracından işittiğimde ise söz konusu emir ve yasak kesinlik ifade etmez (zannîdir). Bu durumda başka şeylere, metinlere, kavramlara ve sözlere müracaat ederim. Burada sorgulamaya imkan vardır. Ama kesinlik arz eden bir konumda böyle bir beklentiye imkân yoktur.

El-Cezîre: Değerli Hocam, bu çerçevede bazıları sorun ve ihtilafların büyük çoğunluğunun nebevî sünnetten kaynaklandığı görüşündeler. Bunu nasıl yorumluyorsunuz.

Avvâme: Bu bir dereceye kadar doğru. Ancak sorunların kaynağı daha çok Kur'an metinlerinin anlaşılmasında yatmaktadır. Kur'an'ın demiyorum onun metninin anlaşılmasından kaynaklanmaktadır. Bundan dolayı Hz. Ömer Efendimiz bize der ki: “bidat ve heva ehlini sünnet ile sorgulayınız. Çünkü Kur'an'ın birçok yorumu vardır.” Kur'an metni çok yönlü anlaşılabilir, ancak sünnet daha açık ve nettir. Tabii ki sünnette bazı sorunların var olduğunu inkar edecek değilim, ancak sünnete “O, kendiliğinden konuşmamaktadır. Onun konuşması ancak, bildirilen bir vahy ile” (53/Necm, 3-4) ayeti ışığında yaklaşmamız gerekir. Sure ile münasebetini kurarak anladığımız takdirde bu ayetin inişi gerçekten çok önemlidir. Ayet Necm suresinin başında nazil olmuştur. Necm suresi de bilindiği üzere mirac ve isra mucizesinden bahsetmektedir. (...) Şöyle ki sadece Mekke'den Beyt'il-makdise olan isra yolculuğu bile Kureys'i ayağa kaldırmıştı. Göklere ve oradaki âlemlere, arşa, sidre-i müntehaya olan mirac yolculuğu siz düşünün. Bu âlemlerde Hz. Peygamber cenneti, cehennemi, onların ehlini gördü ve gelip bize bu olağanüstü şeyleri anlattı. Allah (c.c.) bu ayetleri haberlere bir giriş yaptı ve şöyle buyurdu: *O, kendiliğinden*

konuşmamaktadır. Onun konuşması ancak, bildirilen bir vahy iledir. Muhammed Aleyhisselâm hangi olağanüstü ve garip haberi verirse versin o vahiy ile konuşmaktadır. Size düşen ise tasdiktir.

El-Cezîre: Bu vahiy... Muhterem Hocam, bu vahiy bize aktarılmıştır. Ama burada bazıları nakledilen bazı şeylerin sıhhatinden şüphe duymaktadır.

Avvâme: Vasıtalar açısından evet. O zaman bu durum bizim teenni ile hareket etmemizi gerektirir. İlimin en önemli hususlarından biri de teenni ile sorunları ölçüp tartarak hareket etmektir. Bazı kardeşlerime söylediğim bir sözü tekrarlayayım. İlim hakimin varlığına ihtiyaç duyar, sultanın değil. Bu ifadeyi İbn Hazm rahimehullah ile kafayı bozmuş ve bana bazı sorunları iletip, soran bir ilim talebesine söyledim. Dedim ki: ilim, geniş düşünceli, iki hasmı da karşısına alıp sorgulayan, söylediklerini yorumlayan, karşılık veren, şahitleri ve tezkiyecileri çağırıp dinleyen ve daha sonra uzun süre düşünüp seneler sonra senin lehine ya da aleyhine hüküm veren bir hakimin varlığına ihtiyaç duyar. Ama sultan öfkelendiği bir anda harp ilan eder.

El-Cezîre: Bu örneği hadis konusuna nasıl indirgeyeceğiz?

Avvâme: Hadis-i nebevi de çeşitli ilimlerde birikimli olmaya gereksinim duyar. Sonra sorunlar üzerine gider ve onları teenni ile hareket eden hakim üslubuyla araştırırım.

El-Cezîre: Değerli Hocam, bazıları hadis tenkidi yöntemlerinin etkili olmadığını düşünüyorlar. Bu yöntemlerin etkin olmadığı konusunda gerçekten bir sorun görüyor musunuz?

Avvâme: Asla. Bu ifade doğru değil. Bu oryantalistlerin dillendirdiği bir husustur. Bizim ulemamız bu konuyu araştırıp kaidelerini oluşturdu ve bu kaideleri uygulayarak bize özü ve sonucu sundular. Ancak biz ya araştırma yapmıyoruz ya da alelacele yapıyoruz. Bir ilim talibi veya bir sorunu araştıran kimse İmam İbn Hacer'in Buhârî'ye yazdığı Fethu'l-Bârî şerhine baktığında, orada her bir iddia sahibinin kabul ya da reddettiği görüşünün, delilinin, yorum tarzının, delilinin çürütülmesinin ne kadar uzun uzadıya araştırıldığını görecektir. Daha sonra ikinci ve üçüncü görüşü aynı şekilde ele alır. Âlimlerimizin, şarihlerin ve müfessirlerin yöntemleri budur. Bütün bu şeyler onlar nezdinde gayet açıktır. Ancak biz olayları hızlı bir şekilde ele alıyor ve teenni ile hareket etmiyoruz. Böylece âlimlerimizle yöntem birliğimiz olmuyor.

El-Cezîre: Ancak bu kaidelerin bir kısmını alıp şerh etmemizde ve sağlamlaştırmanızda bir sorun olmasa gerek. Mesela İbn el-Cevzî'nin "akla aykırı ve usule ters bir hadis gördüğümde bilirim ki o uydurmadır" ifadesi gibi. Ve yine el-Hatîb el-Bagdâdî, İbn Kayyim el-Cevzî'ye gibi alimlerin bir hadisin Kur'an'a,

mütevahir sünnete, açık akla ve vakaya aykırı düşmesinin o hadisi reddetmenin işareti olarak görmeleri gibi. Bu kaidelerin tamamlanması niçin ihmal ediliyor?

Avvâme: Bu söz doğru, ancak doğru uygulamaya ihtiyaç var

El-Cezîre: Doğru uygulama nasıl olacak?

Avvâme: İbn el-Cevzî rahimahullah "akla ters düşerse" diyor. Hangi akla? Benim öğrenci kardeşlerime tekrarladığım bir ifadem vardır. Ben kitap ve sünnetten müteşekkil dini metinleri saf su kaynağına benzetiyorum. Buradan bembeyaz saf su çıkıyor, ancak bu saf su kırmızı toprak üzerinden geçerse kırmızı, siyah toprak üzerinden geçerse siyah, tatlı zeminden geçerse tatlı, tuzlu zeminden geçerse tuzlu oluyor. O zaman dini metin olan kitap ve sünnet saf kalpten ve sağlam akıldan geçerse sağlam olarak kalır. Ama bulanık bir akıldan geçerse bu bulanıklık metnin değil aklın bulanıklığıdır. Metinde bir şey yoktur.

El-Cezîre: Bu ifadeniz Yemen'den bize ileti gönderen Şeyh Ebû Abdullatif ez-Zeyle'î'nin ifadeleri ile uyumluluk arz ediyor. Diyor ki: "gerçekte sahih sünnette sahih akla ve açık gerçeğe ters düşen bir şey yoktur. Görünüşte bize çelişkili gelen yerde hiç tereddütsüz sahih sünnetin doğru olduğunu biliriz. Akıl ise er ya da geç bunu kavrayacaktır.

Avvâme: Gerçekten çok doğru ve güzel bir söz.

El-Cezîre: Bu ifade üzerine değerli Hocam, Buhârî ve Müslim'in sahihinde yer alan hadislerin tamamının sahih ve Hz. Peygamber'den sabit olduğu söylenebilir mi?

Avvâme: Hiç şüphesiz. Sahihayn'de bulunan her şey sahihtir. Bazı ilim erbabının meseleleri tartışırken ifade ettiği gibi geçmiş ulema bu sorunları ve şüpheleri tek tek inceleyerek ortadan kaldırmıştır. Ben geçmiş ulemanın duraksadığı bazı noktaların olduğunu inkar etmiyorum ama geçmişteki tenkitçiler ile günümüzdeki tenkitçiler arasında çok büyük bir fark var. Geçmiş ulema mümin ruhuyla, kalbi mutmain olarak araştırma yapar ve sorunları o şekilde ortaya koyardı. Çağdaş hadis eleştirmenlerinin bazıları da gerçekten temiz bir ruhla Nebi kelamı yoluyla imanları artırma isteği içinde çalışıyor ama bir kısmı da -ki bunlar günümüzde çoğunluğu teşkil etmektedir- hakkı araştıran biri olarak değil de sünnette şüphe uyandırmak için sorunları ele alıp eleştirmekte ve bu minvalde konuşmaktadır. Hakkı arayan onu âlimlerin kitaplarında apaçık olarak bulur. Ancak kalbi hasta olanlar için söyleyecek sözümüz yok.

El-Cezîre: Değerli hocam, bu çerçevede konuşmamıza döneceğim ama müsaade ederseniz İmam Muhammed b. Suûd Üniversitesinin eski hadis hocalarından Prof. Dr. Mahmûd el-Mîre'nin bir katılımı olacak onu alalım. Merhaba efendim! Beni duyuyor musunuz?

Mahmûd el-Mîre: Evet, evet

El-Cezîre: Biz hocamızla hadiste metin tenkidi kurallarının ihmal edilip edilmediğini konuşuyorduk. Sizin bu konudaki görüşünüz nedir efendim? Buyurun.

El-Mîre: Bu gerçekten çok faydalı programınız için teşekkür ederim. Konuyla ilgili net açıklamaları için de kardeşim Muhammed Avvâme'ye teşekkür ederim.

El-Cezîre: Hocam televizyonun sesini biraz kısmanızı rica etsem... Buyurun.

El-Mîre: Kardeşim Muhammed Avvâme'nin sözlerine katkıda bulunmak istiyorum.

El-Cezîre: Buyurun efendim.

El-Mîre: Kur'an'da insanlara sorunlu gelen ayetler olduğu gibi Hz. Peygamberimizden bazı hadisler de aynı şekilde sorunlu gelebilir. Bunların içinde sahabenin önde gelenlerinin ve onlardan rivayet eden sağlam ravilerin rivayetleri olabilir. Metnin sorunlu olması onun yanlış olmasını gerektirmez. Zahiren sorunlu gözükken metinlerin varlığı rastgele bir olay değildir. Bu Allah'ın insanların nefislerinde ve kalplerinde olanı denemek ve ilmi ile amel âlimlerimizin derecelerini yükseltecek cihad kapısını kolaylaştırmak üzere dinen hedeflenmiş bir şeydir. Metinleri sorunlu gören ya da sünnette sabit olmuş bazı metinleri itham edenlerin delili bu metinlerin akıl ile çatıştığı iddiasıdır. Onlar bazı ilkelerden yola çıkıyorlar. Birincisi bu kimseler sünneti nebevinin güvenilirliğini muhafaza etme arzusu içinde olduklarını iddia ediyorlar. İkinci olarak da sünnete karşı bu hamleyi yapanlar onu itimada şayan bulmamaktadırlar. Bu yolla dünyevi kurallar bizim inancımıza, dinimize ve toplumumuza sızmaktadır.

El-Cezîre: Evet efendim, müsaade ederseniz size bazılarının sorunlu gördüğü iki hadisi sorayım. Birinci hadis Buhârî'de de yer aldığı üzere Ebu Hureyre'den gelmektedir: *Eğer Havva olmasaydı kadınlar eşlerine ebediyen ihanet etmezlerdi.* Şimdi bazıları soruyor? Bu hadis nasıl doğru olabilir.

El-Mîre: Aslında bu hadis; şeytan vesvesesinden sonra Havva'nın Adem'i yasağa meylettirdiği temeline dayanmaktadır. Şeytan başlangıçta Adem ve Havva'yı birlikte iğfal edemedi. Allah'ın (c.c.) şu ifadeleri buna işaret etmektedir: *"Şeytan oradan ikisinin de ayağını kaydirtti"* (2/Bakara, 36) *"Şeytan onlara fısıldadı"* (7/Araf, 20) *"Şeytan ona fısıldadı"* (20/Taha, 120) Şeytan onları cennette ebedi kalmak ve diğer melekler gibi olmak va'di ile ayarttı. Söylemek istediğim şey şeytanın her ikisini birden kandıramadığı, Havva vasıtası ile bu işi başardığı ve Havva'nın Adem'e ağaçtan yemeyi süslü gösterdiği, böylece hataya düştükleridir. Bu ihanetten kasıt namus ihaneti değildir. Bu ihanet Havva'nın İblis'in süslü gösterdiği şeyi kabul etmesi ve Âdem'e de güzel göstermesidir.

El-Cezîre: O zaman niçin suç sadece Havva'nın üzerine atılıyor?

El-Mîre: Evet. İşin doğrusu bu hadis hakiki anlamıyla zahiri anlamını uzlaştırmamızdan önce de güzeldi. Şu hususa işaret etmemiz de güzel olur. Bu hadiste hanımları ile aralarındaki sorunlarda, o sorunların anneleri Havvâ'dan geldiğine işaretle erkeklere bir teselli vardır. Bu, hanımların yapılarında olan bir şey olduğu için erkek, kasıt olmaksızın, arada bir onlardan sadır olan şeyleri kınamada aşırıya kaçmasın. Hanımların da bu tarz bir rahatlığa sığınmak yerine nefislerini kontrol altına almaları ve arzuları ile mücadele etmeleri gerekir...

El-Cezîre: Ama Değerli Hocam!.. «*Rabbimiz! Kendimize yazık ettik; bizi başlarmaz ve bize merhamet etmezsen biz kaybedenlerden oluruz*» (7/Araf, 23) ayetinde olduğu gibi Kur'an-ı Kerim sorumluluğu bazen Adem'in ve eşinin omuzlarına birlikte yüklüyor... Neyse teşekkür ederim Prof. Mîre. İmam Muhammed b. Suud Üniversitesi Hadis İlimleri emekli öğretim üyesi. Vaktimiz dar olduğu için ikinci hadisi soramıyorum, özür dilerim. Hocam, hızlı bir şekilde eklemek istediğiniz bir şey var mı?

Avvâme: Bu hadis ile ilgili mi?

El-Cezîre: Evet. Prof. Dr. Mîre'nin açıklamaları ile ilgili

Avvâme: Çok sayıda yöntem ve araştırma detayları vardır. Bir, iki ya da on hadis için cevabım olsa da 20, 30 hadis için cevap bulamam. Ben...

El-Cezîre: Ama özetle bu tarz hadisler için ...

Avvâme: Âlimlerin ifadelerine müracaat ettikten sonra hadis veya Kur'an ile ilgili bir cevaba müdahale etmeyi sevmiyorum. Lafız burada. Allah en iyi bilendir. Ben derim ki. Bu hadis "kim bir güzel bir çığır açarsa... ve kim kötü bir çığır açarsa.." ve "Ademoğlu öldüğünde ameli kesilir. Ancak üç şey hariç" hadisleri ile birlikte ele alınır. Bu bir hayırdır, onu şer takip eder. Annemiz Havvâ'nın bu fiili işlemiş olması ve Hz. Peygamberin bunu ona yüklemesi bu olayla sınırlıdır. Bu hadisi ve anlamını her ihanete genelleştirmemiz ve kadının yaptığı her şeyi Havvâ'ya yüklememiz caiz değildir. Hayır. Olay sadece bu detayla sınırlıdır.

El-Cezîre: Değerli Hocam, Hz. Peygamber'den gelen ve Buhârî ve Müslim'de yer alan ve onların sahih dedikleri bazı hadisleri sahabeden reddedenler var. Bu nasıl oluyor? Mesela Hz. Aişe'nin "Namaz kılanın önünden kadın, eşek ve köpek geçerse namaz bozulur" hadisini ele alalım. Yine Hz. Ömer, Fâtıma binti Kays'ın hadisini reddetmiş ve "rabbimizin kitabını ve nebimizin sünnetini, ezberlediğini ya da unuttuğunu bilmediğimiz bir kadın için terk edemeyiz" demiştir. Buhârî ve Müslim sahabenin reddettiği hadisleri nasıl sahih kabul edebiliyor?

Avvâme: İş kolay inşallah, iş kolay. Ancak biz metnin aslına başvurmamız ve şartları göz önüne almamız gerekir. O zaman iş kolay olur. Hz. Aişe'nin hadisinde Hz. Aişe'ye Efendimiz Aleyhisselam'ın "Namaz kılanın önünden kadın, eşek ve

köpek geçerse namaz bozulur” ifadesi aktarılmış o da “bizi köpeklere mi benzetiyorsunuz, yemin ederim ki Hz. Peygamber kibleye yönelmişken ben onun önünde uzanmış yatıyordum” demiştir. Hz. Aişe gece namazını kastediyor. Bilindiği üzere mekân Hz. Peygamber’in hücrelerinden birisiydi ve dardı. Hz. Peygamber gece namaza kalktığında Aişe Annemiz uzanmış ve ayakları da Nebi Aleyhisselamın önünde idi. O da kibleye yönelmiş bir durumda idi. O halde Hz. Aişe namaz kılanın önünden kadının geçmesi ile namazın bozulacağı rivayetine nasıl onay verebilir ki. Kendisi bizzat hikayenin ve hadisin sahibi olarak namaz kılan Hz. Peygamberin önüne uzanmış. Namaz kılanın önünden kadının geçmesi ile namazın bozulacağı rivayetini Hz. Aişe’den aktaran kişinin rivayeti nasıl kabul edilebilir ki?

El-Cezîre: Ancak soru iki imamın da bu hadisi nasıl sahih kabul ettikleridir?

Avvâme: Hz. Aişe bu metinle çelişmektedir. Metinle çeliştiği noktada Hz. Aişe iki alternatifle karşı karşıyadır. Ya başkasının sözünü kabul edecek ya da kendi sözünü ve gördüğünü. Buhâr’i ve Müslim’e ve bu hadisi rivayet eden diğer âlimlere göre burada sorun yoktur. Çünkü Hz. Aişe doğrudan olarak Hz. Peygamberden aktarmaktadır. Az önce ben dedim ki usul âlimleri şu noktaya dikkat çekmişlerdir. Doğrudan Hz. Peygamberden işiten kimsenin tercih hakkı yoktur. Ancak bir aracı yolu ile işiten kimsenin rivayet edilen şeyin çerçevesinden dışarı çıkmamak kaydıyla tercih hakkı vardır. Aynı şekilde Hz. Aişe bizzat şahit olduğu şeyin aksine bir durum ile karşılaşmış ve itirazını ortaya koymuştur. Ancak âlimler bunu nasıl rivayet ettiler? Gayet tabii sahabe ve tabiinden selef âlimleri iki şey arasında ihtilaf ettiler. Gerçekten kadın namazı bozar mı yoksa bu hadis namaz kılan Hz. Peygamber’in önünde uzanıp yatan Hz. Aişe’nin hadisi ile mensuh mudur? Bir kısmı bir görüşü diğer bir kısmı da bir görüşü tercih etmiştir.

El-Cezîre: Yani hadis bazen mensuh mu olur?

Avvâme: Bazen olur. Örnek olması açısından söyleyeyim. İmam Müslim yanımızdan bir cenaze geçtiği zaman ayağa kalkılması ile ilgili hadisi rivayet etmiştir. Kalkıyor muyuz?. Cenaze için ayağa kalkma hadisini rivayet ettikten sonra arkasından kalkılmaması ile ilgili hadisi getirmiştir. Her hadisle amel etmemiz gerekir diye bir koşul yok. Fetva vermek ve hadisi anlamak başka bir şey, onun sıhhati başka bir şeydir. Bu mensuktur sahihtir. Öteki sahihtir ve nasihtir. İmam Müslim hadisleri arz sırasına göre cenazede ayağa kalkılmayacağını ifade eden hadisin nasih olduğu görüşündedir.

El-Cezîre: Hadisleri reddetme konusunda bir Müslüman Hz. Aişe’yi, Hz. Ömer’i ve İbn Abbâs’ı taklid etmek isterse ne olur? Bu mümkün müdür?

Avvâme: Bu gerçekten çok tehlikeli bir iş bunu sadece büyük imamlar yapabilir. Bir hadis konusunu araştırmak İmam Tirmizi’nin de ifade ettiği gibi çok

kolay bir iş değildir. Hadislerin sıhhatini reddetmenin çağdaş bir Müslüman için mümkün olduğunu söyleyemeyiz. Biz günümüz Müslümanının sorunları anlaması için çabalarız. Bazen ortam bize yardım eder ama bazı zaman da yardım etmez. İmkan olur biz onu çözüme yaklaştırırız, öğretiriz, anlaşılır kılarız ve onu yüksek ilmi seviyeden basite indiririz ama donanım olmayınca olmaz. Sıhhati reddetme ancak ehline caizdir. Mesela Hz. Aişe bu itirazı dile getirmiş, Hz. Ömer, Fâtıma binti Kays'ı itirazını dile getirmiş ve İbn Abbâs Ebû Hureyre'ye itiraz etmiştir. Hangi birimiz Ömer, Aişe ve İbn Abbâs gibi olabiliriz ki?

El-Cezîre: Hayır. Bu onları takip ettikleri yöntemde taklit etmektir.

Avvâme: Hayır taklit değildir. Bu iki farklı şeyi birbirine eş tutmak gibidir. Ben de itiraz edeyim ama benim ehliyetim Ömer'in ehliyeti gibi mi? Hayır.

El-Cezîre: Değerli Hocam, Sahihayn'de bulunan her hadisin sahih olduğunu söylediniz. Ancak Sahihayn'de bulunan her şey ile amel edilebilir mi?

Avvâme: Bu, işi fakihle bağlantılı hale getiren başka bir husustur. Sıhhat başka bir şey amel etmek başka bir şeydir. Aksi takdirde biz Sahihayn'de bulunan her şey sahih ve onunla amel etmek vaciptir derdik. O zaman ben derim ki bunun manası bütün Müslümanların Buhariyyûn ve Kuşeyriyyûn olmaları yani İmam Buhâri ve İmam Müslim'in mezhebine mensup olmaları gerekirdi. Böyle bir şey olmaz. Sahihayn ve diğer hadis kitapları başım gözüm üstüne ancak içtihat için ihtisas ve düşünce gerekir.

El-Cezîre: Değerli Hocam, uygulama alanına dönecek olursak, Kur'an'a ters düşen bazı hadisler söz konusu. Mesela Allah toprağı cumartesi günü yarattı. Bu Allah'ın "...altı günde yarattı..." (7/Araf, 54) ifadesine ters düşmektedir. Ayet ile hadisi nasıl uzlaştıracamız?

Avvâme: Bu çok yönlü bir soru cidden. Ben bu hadise cevap vermek istiyorum ve ilmi bir hususa da işaret etmek istiyorum. Her zaman temel oluşturmayı arzu ederim. Teferruat ve detayların çok uzun bir iştir. Mühim olan genel kural ve kaidelerdir.

El-Cezîre: Bu gibi oturularda bize temel kaideler de yeter.

Avvâme: İnşallah. Bu konudaki ilk kaide; hadis alimlerinin bu hadis hakkında iki görüşe sahip olmalarıdır. İlimde bir dağ mesabesinde olan Ali b. El-Medîni, ve yine kendisi gibi ilimde bir dağ mesabesinde olan öğrencisi el-Buhârî, Dârekutnî, Beyhakî ve diğer büyük alimler bu rivayette hadisin ravisini itham etmişler ve şöyle demişlerdir. Ravi hadisi Ebu Hureyre - Ka'b el- Ahbâr kanalıyla almıştır. Hadis "Allah toprağı cumartesi, dağları Pazar, ağacı Pazartesi, mekruhu Salı günü, nuru

Çarşamba günü, ağaçları¹ Perşembe Ademi de cuma günü ikindiden sonra yarattı” şeklindedir.

El-Cezîre: 7 gün

Avvâme: 7 gün. Bu rivayeti Ebu Hureyre’ye Ka’b el-Ahbâr rivayet etmiştir. Ebu Hureyre de daha sonrakilere aktarmış. Ancak hadisin ravisi “an Ebu Hureyre an ka’b el-Ahbâr” diyecek yerde vehim sonucu “an Ebu Hureyre ani’n-Nebiyi” demiştir. Yukarıda sayılan büyük âlimler bu görüştedirler. İmam Müslim’in Sahîh’inde, Kutubi Sitte imamlarından Nesâi Sünen’inde ve Ahmed b. Hanbel de Müsned’inde bu hadisi rivayet ettiğinde, bu büyük alimler Hz. Peygamberden Kur’an’a muhalif bir hadis rivayet etmeyi düşünmemişlerdir. O zaman burada mühim olan anlama, üzerinde durarak düşünme, teenni ile hareket etmedir ve benim alelacele araştırma olarak isimlendirdiğim şeyden sakınmaktır. Son dönem âlimlerinin bir çoğu İbn el-Medînî, el-Buhârî, ed-Dârekutnî ve el-Beyhâkî gibi büyük alimlerin “bu ravinin bir vehmidir” görüşünü alıp araştırmadan kabul etmiştir. Ancak teenni ile hareket edip işi anlasaydık burada semavatın zikri söz konusu mu diye düşünecektik. Bu hadis Kur’an’da zikredilen semavatın yaratılışından bahsetmiyor. Kur’an ayetleri bu yaratılıştan icmali olarak bahsediyor, Hadis ise detaylı olarak bahsediyor.

El-Cezîre: “إن الميت..” hadisi hakkında ne düşünüyorsunuz? İlk hadis ile ilgili sözünüzü mü tamamlayacaksınız, buyurun.

Avvâme: Usul kitaplarının müselsel hadisin faydaları bölümünde muhaddislerin müselsel hadisin zapt açısından daha güçlü ve daha sağlam olduğuna dair ifadeleri yer almaktadır. Yani zatı aliniz: ben falan âlimi falan mekânda gördüm ve ona şu konuyu sordum o da bana şöyle cevap verdi diyorsunuz. Bu detaylar ortaya konduğu zaman senin, rivayetinde daha güçlü ve daha sağlam olduğuna işaret eder. İstisnasız bütün hadis alimleri bunun böyle olduğunu onaylar. Müslim, Nesâi ve Ahmed b. Hanbel’de yer alan üç rivayette Ebû Hureyre bu hadisin başında: “Resulullah şu hareketle ya da şu söz ile elimden tuttu” demiştir. Bu hareket, bu söz ve bu detaylara dikkat çekilmesi Ebû Hureyre’nin bu hadiste bir vehim içinde olmadığı ve zaptında güçlü olduğuna işaret etmektedir. Bu garip bir iddiadır. Ancak ben zatı alinize bu hükmün hızlıca düşünmeden verilmiş olduğunu ifade etmişim. Her zaman alelacele hüküm vermekten sakınılmasını salık veririm. Teenni ile hareket etmek ve anlamaya çalışmak gerekir.

El-Cezîre: aynı şekilde şu hadis hakkında...

Avvâme: Sonra müsaade ederseniz son bir sözüm daha var. Adem Aleyhisselam Cuma günü yaratılmıştır. Kur’an-ı Kerim’de yer alan altı gün içinde

¹ Rivayette Perşembe günü hayvanlar (devabb) geçmektedir. Bkz. Muslim, Sıfatu’l-Münafikin ve Ahkâmihim, 27.

onun yaratılışından bahsedilmemektedir. Bu ekstra bir bilgidir, Hadis yaratılıştan değil, yaratılışın detayından bahsetmektedir. Çünkü göklerin yaratılmasından bahsetmemektedir.

El-Cezîre: “Ailesinin arkasından ağlamasından dolayı cenaze azap götür” hadisini Hz. Aişe “kimse başkasının günahını üstlenmez” (7/Enam, 164) ayetinden dolayı reddetmiştir.

Avvâme: Evet sadece bu ayetten dolayı değil aynı zamanda ravinin hadisin baş tarafını iştirmediğini de gerekçe göstererek reddetmiştir. Hz. Aişe rivayeti bir başka rivayeti gerekçe göstererek reddetmiştir. Ancak asla işittiği hadisi reddetmiş değildir. Bu adam içeri girdiğinde Nebi Aleyhisselamu bu sözü söylerken iştirmiş ancak gerçekte Hz. Aişe'nin ifadesine göre Hz. Peygamber Yahudilerin ölünün arkasından ağlandığı takdirde azap göreceği iddiasını dile getiriyordu. Hz. Aişe rivayeti rivayetle, hadisi hadisle reddetmiştir akıl ile değil.

El-Cezîre: Müslim'in Sahih'inde Hz. Peygamber'in bazı kişilere hakaret ve lanet ettiğini ifade eden, meşhur sünnet ile çatışan meşhur iki hadis daha yer almaktadır. Hadislerde bildirilen bu fiiller “*şüphesiz sen yüce bir ahlâk sahibisin*” (Kalem, 4) ayeti, “*mümin lanet ve hakaret etmez*” ve “*onun ahlâkı Kur'an'dı*” hadisleri ile de çelişmektedir.

Avvâme: Çok güzel. Sahih-i Müslim'de Hz. Peygamber'in lanet ve hakaret ettiğine dair rivayetler yer almaktadır. Ancak biz rivayetlerin geçtiği yere baktığımızda İmam Müslim'in bu konudaki rivayetleri sunarken gerçekten çok titiz olduğunu görmekteyiz. Önce hakaret ve lanet var sonra da detaylı bir kısma anlatıyor: Hz. Peygamberimiz Ümmü Süleym'in yetim kızı olan küçük bir cariyeyi gördü ve ona “sen tanıdığım falan kimse misin?” diye sordu ve “büyümeysin, yaşın artmasın” dedi. Hz. Peygamber'in vahiyle desteklendiğini bilen bu küçük kızcağız onun kendisi için büyümeysin diye beddua ettiğini duyunca korktu ve ağlayarak evine, Ümmü Süleym'in evine döndü. “*Ben artık büyümeyeceğim, Hz. Peygamber bana büyümeyeyim*” diye beddua etti dedi. Ümmü Süleym süratle evden çıktı ve Hz. Peygamber'i gördü. Allah Resulü “*ne oldu?*” diye sorunca o da “*şöyle şöyle oldu*” diye kızın anlattıklarını haber verdi. Hz. Peygamber ona “*ben rabbime birisine beddua ettiğimde o bedduanın onun için rahmet, arınma ve yakınlaşmasına vesile olmasını şart koştum*” dedi. Onun bedduası ve hakareti rahmettir. Bu yüzden İmam Müslim rivayetlerin sonundaki bu rivayetin peşine İbn Abbas 'a söylediği “*git benim için çağır ...*” hadisini getirdi.

El-Cezîre: Ben hala lanet ve hakaretin nasıl rahmet olduğunu anlayabilmiş değilim?

Avvâme: O Rabbinden “herhangi bir kişiye beddua ettiğimde benim bedduamı onun için rahmet kıl” şeklinde talepte bulundu. Hz. Peygamber, İbn Abbas'a -ki İbn Abbas Hz. Peygamber vefat ettiğinde buluş çağına yakın bir çocuğu- “git, Muâviye’yi buraya çağır” dedi. İbn Abbas gittiğinde onu yemek yerken buldu ve Resulullah'ın yanına döndüğünde “o şu anda yemek yiyor” dedi. Hz. Peygamber ona ikinci defa “git ve Muaviye’yi çağır” dedi. Üçüncü defa da aynı şeyi söylediğinde Hz. Peygamber “Allah onun karnını doyurmasın” dedi. Bazı insanlar bu hadisin Hz. Muaviye için beddua ve noksanlık olduğu anlayışındadırlar. Hayır, İmam Muslim bu hadisi rahmet, arınma ve yakınlık anlamına geldiğini ifade için bu bağlamda zikretti.

El-Cezîre: Aynı şekilde çelişki bağlamında da muhterem Hocam, yani...

Avvâme: Son bir mülâhaza daha kaldı. Siz “hiç şüphesiz sen yüce bir ahlâk üzeresin” ayetini zikrettiniz. Bu da çok önemli bir husustur. İnsanlardan birçoğu bu ayeti Hz. Peygamber’in müsamahasına, gönlünün genişliğine, yumuşak huyluluğuna ve bağışlamasına vs. delil olarak kullanıyorlar. Bu doğrudur. Ancak yüce ahlâk kerimliği ve daha fazlasını içerir. Cevabı özetliyorum. Siyer kitaplarında Bedir ve Uhud günü geçen bir kısma yer alıyor. Kureys’ten bir şair olan Ebû İzze el-Cumahî Hz. Peygamberi hicvederdi. Bedir günü esir düştü ve Peygambere getirildi. Hz. Peygamber boynunun vurulmasını emretti. O da fakirlikten ve ailesinde, kızlarının çokluğundan bahsedince onu affetti ve bir daha hiciv yapmamasını şart koştu. Ebû İzze bu şartı kabul edip Mekke’ye döndü ama hicive ve Hz. Peygamber’e sözlü eziyete devam etti. Bu şahıs Uhud gününde yine esir düştü. Yine fakirlikten, ailesinden ve kızlarının çokluğundan yakınıp af dileyince Hz. Peygamber “hayır” dedi. “Ben seni Mekke vadilerine tekrar salmam. Gidip oralarda Muhammedi ikinci defa aldattım diyessin” dedi ve boynunu vurdurttu. İlk defasında keremi ile onu affetti ikinci defasında ise yüce ahlâkı ile onu cezalandırdı. Güzel ahlâk her şeyi yerli yerine koymaktır.

El-Cezîre: İbn Mesud’un Hz. Peygamber’den rivayet ettiği “diri diri toprağa gömülen kız çocuğu da onu gömen de ateştedir” hadisi de “gömülen kıza çocuğuna hangi suçtan dolayı öldürüldüğü sorulduğu zaman” (81/et-Tekvîr, 8-9) ayeti ile çelişmektedir.

Avvâme: Az önce söylediğimi yine söyleyeceğim. Detay olayların bir kısmına cevap verebilirim bir kısmına cevabım yoktur. Bu da cevabını bilmediğim bir konudur. Ama bu, söz konusu hadisin sahih olmadığı anlamına gelmez. Her zaman alimlerimizin görüşlerine başvurmamız gerekir. Şüphelerin çoğu yeterli araştırma yapmaktan kaynaklanmaktadır. Birisi bana siyer kitaplarında, siretin başlangıcında Hz. Nebi’ye ilk vahyin gelişini anlatan kıssayı sordu. Bu bed’i-l-vahy

hadisi olarak bilinen uzun bir hadistir. Buhârî, Sahîh'inin başlangıcında, Kitâbu't-ta'bir bölümünde ve diğer yerlerde bu hadise yer vermiştir. Hadisin sonunda Buhârî şöyle diyor: İbn Şihâb der ki: Bana ulaşan bilgilere göre Nebi Aleyhisselam dağın zirvesine çıkıp kendini aşağı atmak istemişti. Bunun üzerine Cibril Aleyhisselam kendisine gözükmüş, Allah Resulü de bu işten vazgeçmiş ve nefsi huzur bulmuş, kalbi yatışmıştır. İnsanların bir kısmı kişinin kendisini zirveden aşağı atmasını, intihar yoluyla hayatını tehlikeye atmasını sorunlu görmüşlerdir. Bu bütün dinlerde caiz görülmeyen bir husustur. O zaman cevap ne olacaktır? Soruyu sorana dedim ki müsaade et kaynaklara bakayım ve iyice araştırayım. Buhârî'deki hadise bakınca orada kitabın başlangıcındaki gibi hadisin tamamının rivayetinden sonra şu ibareyi gördüm. "İbn Şihâb der ki, bana ulaştı ki Nebi Aleyhisselam..." âlimler ve muhaddisler İbn Şihâb'ın mürsellerinin zayıf olduğunu ifade etmektedirler. Bu detay bilgi her ne kadar Buhârî'nin içinde yer alsada zayıftır. Ancak hükmü Buhârî'nin talikleri hükmündedir. Bilindiği üzere bu konuda Usulü Hadis kitaplarında ayrıntılı bilgi vardır.

El-Cezîre: Muhterem Hocam, önümüzde 3 dakika civarında bir zaman kaldı. Cevap verilmesi mutlaka gereken iki soru var. Birinci soru: Bir hadisin senedi sahih olduğunda hadis sahih olarak mı kabul edilir?

Avvâme: Bu konu usulü hadis kitaplarında ders olarak yer almıştır. Sahih hadis kişilik ve mesleki kusuru bulunmayan bir ravinin aynı kendisi gibi bir raviden rivayet ettiği ve senedinde kopukluk olmaksızın şazz ve yaralayıcı bir kusuru bulunmayan hadistir. Senedin görünüşü sahih olabilir ama sened ve metinde şazlık ya da illet olabilir. Bazen hadis zahiren sahih gözüktür ama onda illet bulunabilir. O zaman biz senedi sahih olan her hadisin metni de sahihtir diyemeyiz. Terside aynıdır. Âlimler metni sahih olan bir hadisin sened açısından da sahih olması gerekmez derler. Bazen de sened zayıf, metin sahih olur ve âlimler tarafından kabul görebilir.

El-Cezîre: Muhterem Hocam, müsaade ederseniz seyircilerimizden birisinin bir itirazını aktarayım. Der ki: biz Buhârî ve Müslim'deki hadislerle amel ettiğimiz zaman Buhârîyyun'den olduk demeyiz. Ancak kendimizin Müslüman olduğunu ve elimizden geldiği kadar sünnet-i nebi ile amel ettiğimizi söyleriz.

Avvâme: Bu gerçekten çok tekrarlanan bir husustur. Bir noktaya yoğunlaşmamız gerekiyor. Metin ayrı bir şey o metni anlamamız ise başka bir şeydir. Bu kardeşimiz bu noktada şöyle bir değerlendirme yapıyor: sanki muhaddislerin katında onların anlayışına göre sahih olan her hadisle, onların anlayışı doğrultusunda, amel etmemiz gerekiyor ve onların anlayışına karşı gelen kişi hadise karşı gelmiş oluyor. Asla böyle bir şey yok. Ayet-i Kerime, Kur'an-ı azim Hadis

değildir. Bu ayetin sübutu katidir. Bu imam şu şekilde öteki imam bu şekilde anlar. Bu metni iptal etmek ya da reddetmek değildir. Bu noktada biz hata ediyoruz. Metin başka bir şey onu anlamak başka bir şeydir. Bazı kardeşlerimiz bizim metni anlamamızı metin gibi kabul ediyorlar. Bu gerekli değil. Abdullah b. Ömer'in secdede yaptığı dua gibi bir dua ile Allah'tan isteyelim: " اللهم لك سجد سواي وبك آمن " (Allah'ım bütün varlığım sana secde ediyor, kalbim sana inanıyor. Beni yararlı ilimle ve yücelten amel ile rızıklandır.)

El-Cezîre: Amin. Muhaddis Muhammed Avvâme, değerli hocam, Bizimle bu oturuma katılımınızdan ve aydınlatıcı bilgilerinizden dolayı teşekkür ederim.